Kape Nr.105 rastas Žygimanto II Augusto dvidenaris. Kape Nr.106 įdėtas Žygimanto II Augusto dvidenaris, denaras ir žalvarinis vienodo pločio žiedas. Kape Nr.109 aptiktas geležinis įtveriamasis peilis. Kape Nr.111 buvo geležinė keturkampė sagtis, geležinis kriauninis peilis ir 6 alavinės sagos, kape Nr.115 - geležinis kriauninis peilis. Kape Nr.116 įdėta geležinė keturkampė sagtis ir 4 smulkūs žalvariniai drabužio papuošimai. Kape Nr.119 aptiktas geležinis kriauninis peilis ir 2 Žygimanto II Augusto dvidenariai, kape Nr.121 - žalvarinis vienodo pločio žiedas. Kape Nr.122 surasta geležinė keturkampė sagtis, geležinė apskrita grandis ir geležinis įtveriamasis peilis, kape Nr.123 - geležinis kriauninis peilis.

Ištirtų kapų chronologija tokia: kapai Nr.100-103, Nr.109, Nr.121-122 priklauso XVI a. I pusei; kapai Nr.107-108, Nr.110-118, Nr.120 ir Nr.123 - XVI a. viduriui - II pusei; kapai Nr.104-106 ir Nr.119 - XVI a. 8-10 dešimtmečiams.

Gintautas Vėlius

Kernavės-Kriveikiškių XIII-XIV a. kapinynas

1993 m. su metalo detektoriumi buvo žvalgoma smėlinga kalva, esanti Kernavės (Širvintų r.) miestelio R pakraštyje, buvusiame Kriveikiškių kaime. Tyrinėtoji kalva yra ketvirtojoje Neries viršsalpinėje terasoje, pailga PV-ŠR kryptimi. R šlaitas stačiausias, iki 30 m aukščio, leidžiasi į Kernavės upelį. P kalvos šlaitas ribojasi su Pajautos slėniu, V suformuotas bevardžio upelio išgraužos. Š pusėje kalva ryškesnių šlaitų neturi. Kalvos ilgis apie 350 m, plotis - 150 m. P gale, prie pat šlaito, supiltas nedidelis Žvalgakalniu vadinamas piliakalnis, greta jo - iki 50 m skersmens užakęs dirbtinės kilmės (?) vandens telkinys. Kalva ilgą laiką buvo ariama, dabar naudojama kaip šienaujama pieva.

Viršutinėje kalvos dalyje bei PV ketvirtyje 1 ha plote iki 10 cm gylyje buvo aptikti 34 įvairios paskirties radiniai. Didžiąją jų dalį sudarė papuošalai bei aprangos detalės iš suardytų kapų (sidabrinio žiedo su stiklo akute fragmentas, žvangutis, rombinis kabutis, juostinės apyrankės fragmentai ir

kt.). Šių radinių pagrindu 1994 bei 1995 m. KVAIRM ekspedicija kalvoje vykdė kasinėjimus, siekdama išaiškinti surasto paminklo pobūdį bei chronologiją.

Per dvejus metus ištirtas 5 m pločio bei 80 m ilgio plotas (iš viso su išpjovomis 425 m^2), kertantis dalį kalvos R-V kryptimi. Ilga bei siaura perkasa kasta siekiant nustatyti kapinyno ribas. Ji suskirstyta į keturis 5x20 m dydžio plotus. Plote Nr.2, 20 cm gylyje, aptiktas suardytos sodybvietės kultūrinis sluoksnis. Jame surinkta daugiau kaip 1000 žiestos keramikos fragmentų. Keramikos spalva įvairi, tačiau dominuoja rusvos ir pilkšvos šukės. Sprendžiant iš aptiktų puodų fragmentų, indai buvo nedideli, siaurėjančia anga, profiliuotomis sienelėmis, išorėn atlenktais angos kraštais. Rastos keturios šukės, padengtos rusva glazūra. Visi aptikti dugnai plokšti, be ženklų. Dalies keramikos kakleliai ir peteliai ornamentuoti. Ornamentą sudaro įrėžtos banguotos arba tiesios horizontalios linijos. Taip pat rasta šukių su įkartų-duobučių ornamentu.

Aptiktos sudegusio pastato liekanos. Jo matmenų nustatyti nepavyko, kadangi dėl grunto savybių pastato sienos visiškai sunyko. Be to, susidaręs kultūrinis sluoksnis buvo ne kartą suartas. Aišku tik, kad čia stovėjęs pastatas buvo rentinės konstrukcijos. Pastato vietoje išliko keli plūkto molio aslos fragmentai. Aptiktos buitinės paskirties krosnies pado liekanos. Krosnis stačiakampio formos, orientuota ŠV-PR kryptimi, apie 2,4 m ilgio bei 1 m pločio. Išlikusios mažiau suardytos pamato dalies akmenys plokšti, iki 20x40x60 cm dydžio, įleisti į žemę plokščiosiomis pusėmis link krosnies vidaus. PR pusėje krosnis turėjo iki 15 cm storio plūkto apdegusio molio pagrindą. Vidinė krosnies ertmė gausiai pripildyta perdegusių akmenų, pelenų, degėsių. Be to, minėtame plote aptiktos 2 ūkinės paskirties duobės, kuriose rasta degėsių, keramikos.

Sodybos atsiradimą kapinyno teritorijoje datuoja vadinamojo III tipo lietuviška kaltinė moneta. Monetėlė surasta krosnies pade. Taigi sodybos atsiradimą tenka datuoti XV a. pirmąja puse. Kultūriniame sluoksnyje, be minėtų keramikos fragmentų, aptikta nemažai kaltinių vinių, 2 kriauniniai peiliai, plaktukas, pasagos dalis, Augusto III moneta ir kiti radiniai, leidžiantys spėti, kad čia gyventa iki XVIII a. pabaigos.

Tyrimų metu paaiškėjo, kad kalvos reljefas laikui bėgant keitėsi. Jos

aukščiausioji dalis nupustyta, ir čia pirmieji kapai atsidengė iš karto po velėna. Daugelis jų apardyti ariant. Tuo tarpu V perkasos gale yra atvirkščiai: čia kapinyno naudojimo laikotarpiu žemės paviršius užpustytas iki 30 cm storio smėlio sluoksniu, kapai nesuardyti. XIII-XIV a. žemės paviršius išsiskyrė kiek pilkesnės spalvos sluoksniu, susidariusiu supuvus velėnai.

Šiame sluoksnyje taip pat surasta keramikos, tačiau ji kiek ankstyvesnė už aptiktąją XV-XVIII a. sodyboje. Puodai pagaminti iš trapesnės molio masės, pakraštėliai ne taip ryškiai profiliuoti, gausiau pasitaiko ornamentuotų šukių. Šią keramiką reikėtų sieti su laidojimo metu kapinyne atliekamomis apeigomis.

Iš viso tyrinėtame plote surasti 93 kapai. Kapų duobės išsiskyrė labai nežymiai, o kartais apskritai nebuvo matomos. Daugelis jų stačiakampio užapvalintais kampais formos, nuo 50 iki 210 cm ilgio, 40-50 cm pločio. Išilginio pjūvio vietoje kai kurios duobės trumpėja link dugno. Jų gylis yra 1 m nuo tuometinio žemės paviršiaus. Daugelis duobių (57) orientuotos R-V kryptimi. 34 duobės orientuotos labiau į ŠV ir tik 2 - ŠR-PV kryptimi.

Visi kapai sudaro vieną palaidojimų horizontą. Nė vienas kapas nesuardytas kasant duobes vėliau mirusiems. Tai rodo, kad kapai būdavo pažymimi žemės paviršiuje.

Mirusieji laidoti nedeginti, galvomis orientuoti į V. Daugelyje kapų kaulai visiškai sunykę arba išlikę tik fragmentiškai. Mirusieji laidoti aukštielninki, ištiestomis kojomis. Rankos dažniausiai sukryžiuotos liemens arba krūtinės srityje. Surasti 3 dvigubi kapai. Dviejuose jų su vaikais palaidoti suaugusieji - vyras (?) ir moteris (?).

Kai kuriuose kapuose pastebėta lentų liekanų. Atrodo, kad jomis mirusieji būdavo tik apdedami iš šonų, galų bei viršaus. Ar visuose kapuose buvo tokios konstrukcijos, neaišku, kadangi organika visiškai sunykusi.

50-yje kapų rasta įkapių. Daugeliu atvejų tai neturtingi kapai, kuriuose rasta tik aprangos detalių - diržų sagčių, grandžių, sagų arba būdavo įdėtas įtveriamasis peiliukas. Turtingumu išsiskyrė keletas moterų kapų.

Kape Nr.21 mirusiosios galvą puošė apgalvis iš 25 sidabrinių paauksuotų plokštelių (pav.21:1). Ties smilkiniais aptikti 3 sidabriniai trikaroliai antsmilkiniai, pagaminti naudojant sudėtingą filigrano technologiją

(pav.21:2). Ant dešinės rankos dilbio kaulų rasta žalvarinė juostinė apyrankė (pav.21:4), ant pirštų - 2 sidabriniai žiedai pinta priekine dalimi. Panašus žiedas buvo ir ant kairės rankos piršto (pav.21:5). V duobės gale, 20 cm nuo mirusiosios galvos į kapo pusę, buvo įdėta auka. Čia aptikti 4 cilindrinių spynų bei vienas simbolinis raktai (pav.21:6-7). Visi jie surasti vertikaliose padėtyse, kilpelėmis į viršų. Iškart po raktais buvo daugiau kaip 400 įvairių tipų bei dydžių stiklo karolių ir 10 kriauklių vėrinys (pav.21:3).

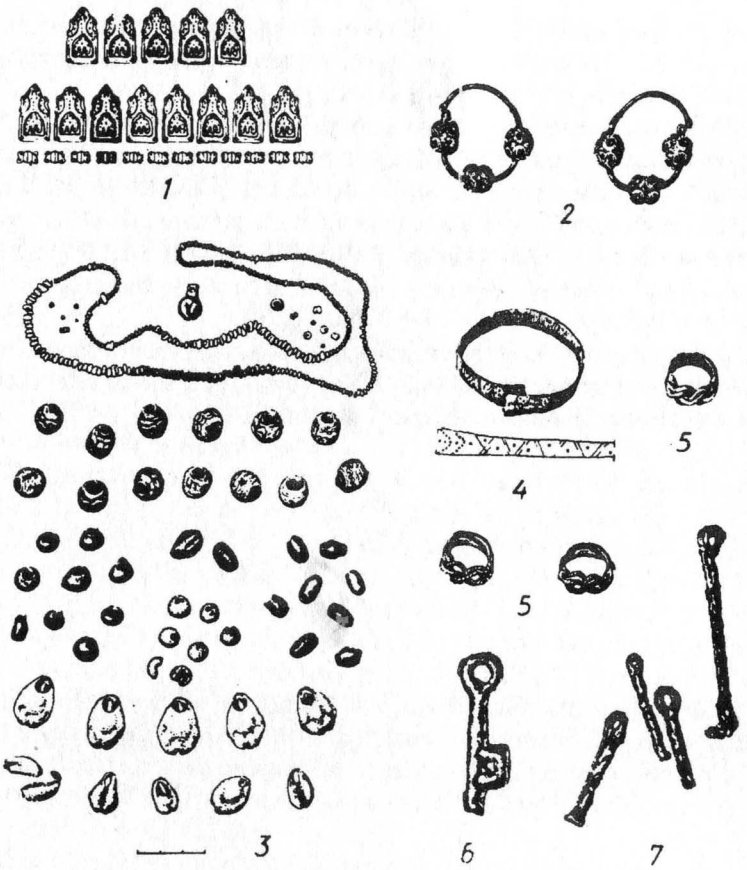
Iš viso kapinyne surasta 10 apgalvių. Daugelis jų pagaminta iš sidabrinių paauksuotų plokštelių. Visi surasti apgalvių variantai nevienodi, pagaminti naudojant skirtingas matricas. Šešiuose kapuose aptikti antsmilkiniai. Jie priskirtini žiedelinių tipui. Puošnumu išsiskiria surasti kaklo vėriniai. Kapuose Nr.18 ir Nr.21 vėrinius sudarė kauri kriauklės bei stikliniai karoliai, kape Nr.12 - žalvariniai žvangučiai. Aptikti 3 kabučiai - žalvariniai rombinis ir apskritas bei lelijos tipo sidabrinis, panašus į rastus Stakliškių lobyje. Surastos tik 2 segės. Abi žalvarinės: pasaginė ir plokštelinė. Tyrinėtas kapinynas pasižymi apyrankių gausumu. Surastos 3 apskrito skersinio pjūvio apyrankės, imituojančios tordiravimo techniką, 2 juostinės apyrankės, 1 trikampio skersinio pjūvio apyrankė išplatintais galais.

Didžiausia papuošalų grupė Kernavės-Kriveikiškių kapinyne yra žiedai. Iš viso dvidešimtyje kapų surasti 27 žiedai. Daugelis jų (14) - pinta priekine dalimi. Aptikti 4 žiedai praplatinta priekine dalimi, 3 turėjo stiklo akutes. Kiti žiedai netradicinių formų. Įdomiausias iš jų - kape Nr.82 surastas sidabrinis žiedas su masyvia rombo formos priekine dalimi bei reljefine svastika ant jos. Gilesnės reljefinio piešinio vietos užpildytos šviesia emale.

Kapinyne surasta 15 įtveriamųjų peiliukų. Ant peilių, surastų kapuose Nr.12, 18 ir 41, išliko odinių makštų fragmentai. Makštys puoštos žalvarinėmis juostelėmis, sudarančiomis vingiuotą augalinį ornamentą. Siaura bei plona juostelė kas porą milimetrų būdavo dvilinka prakišama į vidinę odos pusę ir užkalama mediniu plaktuku.

Trijuose kapuose aptikti 7 raktai. 5 iš jų geležiniai, skirti cilindrinėms spynoms rakinti, 2 - žalvariniai simboliniai raktai.

Palyginti nedaug kapinyne rasta buities reikmenų: 3 skiltuvai, 1 odinė adatinė, puošta žalvariu, kaip ir minėtos peilių makštys, bei vienas šiferinis dvigubo nupjauto kūgio pavidalo verpstukas.

Pav.21. Kapo Nr.21 įkapės: 1 – apgalvio skardelės, 2 – antsmilkiniai, 3 – karoliai, 4 – apyrankė, 5 – žiedas, 6-7 – raktai (1, 2, 5 – sidabras 3 – stiklas, 4, 6 – žalvaris, 7 – geležis)
Fig.21. Goods from grave 21: 1 – headbands tin-plates, 2 – temple ornament, 3 – beads, 4 – bracelet, 5 – ring, 6-7 – keys (1, 2, 4, 6 – bronze, 5 – silver, 3 – glass, 7 – iron)

Pažymėtina, kad kapinyne visiškai nerasta ginklų, tuo tarpu kai kituose Rytų Lietuvos senkapiuose, net ir vėlesniuose kapuose su monetomis randami pavieniai kirviai, ietigaliai, kalavijai.

Apskritai tyrinėto kapinyno medžiaga išsiskiria iš šio laikotarpio ir vėlesnių senkapių įkapių, ypač papuošalų įvairove bei savitumu. Daugiausia analogijų su rastais apgalviais, žiedais bei kitomis įkapėmis galime surasti jotvingių žemėse tyrinėtuose akmenimis apkrautuose kapuose. Dalis surastų įkapių yra aiškiai nevietinės kilmės. Tai liudija to meto Kernavės gyventojų integralumą, imlumą svetimoms madoms arba čia gyvenusių žmonių polietniškumą.

Aptiktąjį kapinyną siūlome vadinti Kernavės-Kriveikiškių vardu, kadangi paminklas yra buvusio Kriveikiškių kaimo teritorijoje, tačiau XIII-XIV a. čia mirusiuosius laidodavo Kernavės gyventojai.